

AKSILOŠKI ASPEKTI NEETIČKOG PONAŠANJA SPORTISTA I NAVIJAČA

Milan D. Jovanović

Fakultet za strane jezike, Alfa univerzitet, Beograd, Srbija

Apstrakt

U ovom tekstu razmatraju se aksiološki aspekti pojava neetičkog ponašanja sportista i navijača. Pojave drastičnog kršenja etičkih kodeksa sportista i moralnih kodeksa navijača, sportskih klubova, sportskih organizacija i sponzora sporta sve više postaju problem koji može, ne samo da ugrozi socijalnu i ekološku sredinu, već i u znatnoj meri utiče na sistem vrednosti sportista i navijača. Kad sportisti i navijači, svojim stavovima i ponašanjem na sportskim priredbama i takmičenjima ne poštuju univerzalne ljudske vrednosti i posebne pozitivne vrednosti koje se sportom održavaju i razvijaju, time ometaju ili onemogućavaju ostvarivanje pozitivnog smera svog smisla života.

Ključne reči: aksiologija / etika / ponašanje sportista / etički kodeks sportista / moralni kodeks navijača / smisao života

Uvod

Svako ima pravo da se bavi sportom i to je aktivnost, odnosno delatnost od posebnog značaja za Republiku Srbiju.

Još iz vremena kada su stari Grci započeli sa olimpijadama kao velikim sportskim takmičenjima, sport je imao za cilj da održava i jača univerzalne ljudske vrednosti: razboritost do ponositosti, skromnost do samokritičnosti, samopoštovanje do častoljubivosti, odmerenost do smirenosti, vernost do iskrenosti; istrajnost i jakost do hrabrosti; pravičnost do pravednosti; uzdržanost do umerenosti; samokontrola do odgovornosti; solidarnost do plemenitosti; poniznost do susretljivosti; pristojnost do stidljivosti, čak i iskrena detinja čednost do ljudske čestitosti i saosećajnosti do čovekoljublja.

Zbog toga i danas sport ima stratešku vrednost i značaj za svako društvo, posebno za psihofizički i duhovni razvoj dece i omladine, tj. za budućnost nacije. "Sport je u Ustavu Republike Srbije definisan kao kategorija od posebnog društvenog interesa i velikim delom se finansira iz budžeta Republike Srbije. Fizička neaktivnost dece, a pogotovo adolescenata, negativno utiče na njihov fizički i duhovni razvoj. Takva situacija ugrožava javno zdravlje, a samim tim i zdravlje pojedinaca, dok istovremeno umanjuje regrutnu bazu za vrhunski sport. Otuda deca u sportu jesu osnovni prioritet Strategije razvoja sporta u Republici Srbiji."¹

Koncept sporta za sve ističe u prvi plan da rekreativni sport mora da karakteriše redovni program vežbanja (ali i primerenog takmičenja) u cilju očuvanja zdravlja i fizičke spremnosti.

¹ Strategiju razvoja sporta u Republici Srbiji za period od 2009. do 2013. godine, *Strategija je objavljena u "Službenom glasniku RS", br. 110/2008 od 2.12.2008. godine.*

Sve je veći broj ljudi kojima sport predstavlja više od borbe za gol, koš, poen, centimetar ili stotinku sekunde. *Rekreativci* uživaju u mnogobrojnim aktivnostima u klubovima, organizovanim grupama ili pojedinačno, a njihov motiv je zdravlje, fizička sposobnost i lično zadovoljstvo. Pobediti sebe, biti aktivan i upoznati se sa svim vrednostima redovne fizičke aktivnosti su sve više opredeljena stotina hiljada ljudi koji pešače, trče, voze bicikl i rolere, plivaju, skijaju, vežbaju, uče određene veštine i td. Među stanovnicima Evropske unije najaktivniji Finci gde se 75% stanovništva bavi sportskom rekreacijom. Slede Šveđani sa 72%, Danci 60%, Irci 53% i Holanđani sa 52%, dok su među najmanje aktivnima Grci sa samo 26%. U Republici Srbiji, Zakonom o sportu² definisana su 22 pojma i sintagme u vezi sa sportom: od sportske aktivnosti³ i sportske delatnosti⁴ do „stručni sportski nadzornik sporta”⁵.

Nigde nije definisana sintagma “sportski navijač” ili “sportska publika” već samo “gledalac”.

Moguće je da se čovek sam bavi sportom, kao što je to slučaj sa fitnessom⁶. Tim terminom iz oblasti sporta označava se čovekov izbor za jednim posebnim načinom života koji podrazumeva vežbanje, pravilnu “sportsku ishranu”, programe psihičkog rasterećenja, relaksaciju, razne estetske programe i sve drugo u vezi sa sportom. Dakle, sport može da bude način života koji na nivou individue ne mora da ima ni sportsku publiku niti sportske navijače.

Kada se organizuju sportska takmičenja i sportske manifestacije (zajedničkim imenom označavaju se kao “sportske priredbe”), onda se podrazumeva da mora da postoji i publika, tj. “sportski navijači” kao sastavni deo sportskog takmičenja. Novinari često sportske navijače nazivaju i “dvanaestim igračem”, što se odnosi samo na fudbal, gde ima jedanaest igrača, ali se on često upotrebljav i u drugim sportovima bez obzira na broj igrača.

Na sportskim terenima i borilištima širom sveta, pa i u Srbiji, događa se nesportsko ponašanje sportista i nesportsko ponašanje navijača u sportu ili sportske publike, koje može da se okarakterise kao nemoralno, ali i ono koje iz aspekta bezbednosti građana i čovekove okoline postaje destruktivno ponašanje, tj. opasno delovanje koje narušava slobodu i prava građana i oštećuje čovekovu okolinu.

Postoji i „Zakon o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama”, koji je donešen radi preventivnog delovanja i smanjenja rizika izbijanja nasilja i nedoličnog ponašanja gledalaca (sportskih navijača) na sportskim priredbama.

² “Sl. glasnik RS”, br. 24/2011 i 99/2011- dr. zakoni.

³ “Sportske aktivnosti jesu svi oblici fizičke i umne aktivnosti koji, kroz neorganizovano ili organizovano učešće, imaju za cilj izražavanje ili poboljšanje fizičke spremnosti i duhovnog blagostanja, stvaranje društvenih odnosa ili postizanje rezultata na takmičenjima svih nivoa”. “Sl. glasnik RS”, br. 24/2011 i 99/2011- dr. zakoni.

⁴ “Sportske delatnosti jesu delatnosti kojima se obezbeđuju uslovi za obavljanje sportskih aktivnosti, odnosno omogućava njihovo obavljanje, a naročito: organizovanje učešća i vođenje sportskih takmičenja, uključujući i međunarodna takmičenja, obučavanje za bavljenje sportskim aktivnostima i planiranje i vođenje sportskih aktivnosti; sportsko suđenje; organizovanje sportskih priprema i sportskih priredaba; obezbeđenje i upravljanje sportskom opremom i objektima; stručno obrazovanje, osposobljavanje, usavršavanje i informisanje u oblasti sporta; naučnoistraživački i istraživačko-razvojni rad u sportu; propaganda i marketing u sportu; savetodavne i stručne usluge u sportu; sportsko posredovanje. “Sl. glasnik RS”, br. 24/2011 i 99/2011- dr. zakoni.

⁵ To je te “Stručni sportski nadzornik sporta jeste lice koje obavlja nadzor nad stručnim radom u oblasti sporta, prati i predlaže mere koje preduzima organizacija u oblasti sporta, odnosno sportski stručnjak radi otklanjanja nedostataka, i o uočenim nedostacima u primeni mera obaveštava ministra nadležnog za sport (u daljem tekstu: ministar). “Sl. glasnik RS”, br. 24/2011 i 99/2011- dr. zakoni.

⁶ Termin je engleskog porekla – *fitness*, koji je nastao je od reči *fit* što znači dobra forma, dobra kondicija (biti zdrav i oran).

⁷ Zakon o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama “Službeni glasnik RS”, br. 67/2003 i 90/2007. – prečišćen tekst.

“Ministarstvo (unutrašnjih poslova – primedba autora) pred sportsku priredbu povećanog rizika najmanje 24 časa pre njenog početka vrši pregled sportskog objekta na kome će se sportska priredba održati i ostvaruje uvid u organizacione pripreme. Ako organizator sportske priredbe ne postupi po nalogima Ministarstva, a zbog uočenih nedostataka u značajnoj meri može biti ugrožena bezbednost učesnika sportske priredbe, Ministarstvo može zabraniti održavanje sportske priredbe.” (Član 17 stav 3)⁸

Problemi koji se razmatraju u ovom tekstu su aksiološki ⁹ aspekti neetičkog ponašanja sportista i navijača. Aksiološki aspekt podrazumeva preispitivanje sopstvenog i tuđeg ponašanja metodom vrednovanja prema kriterijumu sopstvene vrednosne orijentacije, ali i prema univerzalnim vrednostima sopstvene kulture i iz aspekta univerzalnih vrednosti čovečanstva.

Pitanja koja mogu da se postave u vezi sa navedenom temom mogu da budu i sledeća: da li sport zaista čuva i razvija čovekove univerzalne vrednosti; da li neetičko ponašanje sportista uzrokuje neetičko ponašanje navijača ili je obrnuto, i kako ukazati da nesportsko ponašanje ugrožava smisao života sportista i navijača bez ugrožavanja ljudskih sloboda i čovekovog dostojanstva?

Sport čuva i razvija čovekove univerzalne vrednosti

Prema moralnim kodeksima različitih društava različito se vrednuju, pohvaljuju ili kude, sportska dostignuća sportista. Negde se sportski rezultati minimalizuju do marginalizacije ili ograničavaju iz aspekta polova, a negde se preterano ističu pa se na sportiste vrše ogromni pritisci radi postizanja često nerealno zamišljenih rezultata na redovnim ili, posebno značajnim, velikim svetskim sporskim takmičenjima.

Čovekove univerzalne vrednosti su nastale kao ponašanja u ljudskom društvu čija je svrha¹⁰ da se reguliše sklad između individua, kao svesnih, stvaralačkih i slobodnih bića, i opštih vrednosti i interesa društva kao celine. Procesom socijalizacije, društvene norme se usvajaju do nivoa dobrovoljnog prihvatanja kao uobičajenog ponašanja. Postoje tehničke norme (uređuju ljudsko ponašanje prema prirodi), pravne norme (definisane su zakonima i drugim pravnim aktima), moralne norme (uređuju ljudske međusobne odnose pomoću tradicijskih običaja) i duhovne norme (uređuju ponašanje individua prema duhovnim vrednostima konkretnog društva). Svaka norma ima deo u kojem se propisuje situacija (uslovi i okolnosti) kada ona treba da se primeni, zatim naredbu (dužnost) da se nešto učini ili da se uzdrži od

⁸ Zakon o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama “Službeni glasnik RS”, br. 67/2003 i 90/2007. – prečišćen tekst.

⁹ Aksiologija (grč. aksios, vredan, i logos, nauka) – filozofska disciplina čiji su predmeti istraživanja čovekove opšte vrednosti i proces vrednovanja. Posebnim čovekovim vrednostima bave se druge naučne ili filozofske discipline: ekonomskim – ekonomija, moralnim – sociologija i psihologija morala, etičkim – etika, umetničkim – estetika, saznanjnim – gnoseologija itd. Aksiologija proučava spoljašnje i unutrašnje faktore procesa vrednovanja, posebne sisteme vrednosti, odnos normi i vrednosti i vrednosne orijentacije.

¹⁰ Svrha (grč. telos, cilj; lat. finis, svrha) misao o nekom zamišljenom nivou kvantiteta ili vrsti kvaliteta, i o celini sredstava i načina da se u konkretnom vremenu i datim uslovima i okolnostima to može da ostvari voljnim čovekovim delovanjem. Svrha uključuje, dakle, uzrok, motiv, zamišljeno ostvarivanje, ali i prihvatanje zamišljenih posledica delovanja radi ostvarivanja zamišljenog. Od svih živih bića, ovakva racionalnost pripisuje se samo čoveku, a Kant je smatrao da je njegova konačna svrha moralno savršenstvo (dostojanstvo), što znači da čovek drugog čoveka nikad ne sme da koristi kao metod i sredstvo, već uvek kao konačnu svrhu (svrhu svih svrha). Pored svrha iz oblasti proizvodnje (čiji je cilj da zadovolje neku čovekovu materijalnu potrebu) čovek je sposoban da ima i svrhe koje su same sebi cilj i imaju smisla u samoj sebi. To su religija, umetničko stvaralaštvo, sport, rekreacija, hobi, meditacija i kontemplacija i slično.

činjenja i kaznu (vrstu i veličinu odgovornosti) koju prekršilac treba da snosi. Za sportiste i gledaoce na sportskim priredbama (navijače u sportu) posebno je važan moral društva i individualna etika (etičnost), kao regulator ponašanja za sve učesnike u sportu.

Čovekova etička dužnost jeste njegov dobrovoljno usvojen stav, uverenje i opredeljenje da nešto "treba" da uradi, na osnovu svog ličnog etičkog kodeksa (individualni kriterijum za dobro i zlo, dopušteno i nedopušteno), bez obzira na to što to može da bude i na njegovu štetu. Kada čovek sam procenjuje ispunjavanje svojih etičkih dužnosti može da oseti lični ponos (ako je ispravno delovao) ili grižu savesti (kao posledicu etičke samoodgovornosti za nedelovanje ili kršenje ličnog etičkog kodeksa). Obično, ispunjavanje ili propuštanje etičkih dužnosti nije vidljivo drugima (pa prođe bez moralnih nagrada ili kazni), ali to dugo može čoveka da "izjeda iznutra", dok sam ne reši problem sa svojom savešću. Svrha postojanja, kao i kvalitet dobrovoljno preuzetih etičkih dužnosti, govori o čovekovoј čovečnosti, tj. o njegovom shvatanju smisla života.

Iz etičke dužnosti poroizilazi etička samoodgovornost. To je posebna vrsta odgovornosti prema sebi koja nije zasnovana na odgovornosti prema moralnom kodeksu, već prema individualnom etičkom kodeksu (moralna odgovornost je odgovornost prema kolektivu ili društvenoj zajednici), za neko učinjeno ili propušteno delovanje u uslovima i okolnostima (etička dilema), kada je trebala da se isvrši neka etička dužnost (uglavnom je to činjenje što je više moguće dobra i izbegavanje zla).

Posledica etičke samoodgovornosti je pojava griže savesti čak i za ona dela koja nikom nisu poznata, ili nisu ni učinjena nego su samo nameravana (planirana ali neučinjena). Postojanje samoodgovornosti manifestuje se osećanjem stida, neodređenim strahom, gađenjem, prezirom prema sebi, duševnim bolom i željom za samokažnjavanjem.¹¹

Kao što su postojanje broja i vrste moralnih nagrada i moralnih kazni pokazatelj postojanja visokog stepena moralnosti u nekom kolektivu, etička dužnost i etička samoodgovornost (koje po svom kvalitetu mogu da se razlikuju od moralne dužnosti i moralne odgovornosti zbog različitih moralnih normi), su pokazatelj prave čovekove individualne moralnosti, tj. etičnosti, tj. čovečnosti.

Postići sopstvenu etičnost znači imati svoj specifičan kvalitet individualnog kriterijuma vrednovanja učinjenih sopstvenih postupaka (poznatih ili ne društvenoj sredini kojoj ličnost pripada), ili samo zamišljenih ili pokušanih, izgrađen na osnovu sopstvenog shvatanja dobra i zla. Takođe, to je i kvalitet i doslednost ponašanja u skladu sa takvim sopstvenim kriterijumom – etičkim kodeksom. Za razliku od moralnosti, koja se procenjuje i vrednuje od strane grupe, kolektiva ili zajednice kojoj individua pripada, a na osnovu opšteprihvaćenog moralnog kodeksa (pozitivno – moralnim nagradama ili negativno – moralnim kaznama), etičnost je kvalitet, procenjivan na osnovu ličnog etičkog kodeksa (izgrađenog kao etički sistem osloncem na odabrani filozofijski stav), koji može da se razlikuje od moralnog kodeksa društvene sredine. Da postoje ove razlike dokazi su istorijski primeri postojanja ličnosti visoke etičnosti u nemoralnim sredinama, ili ličnosti niske etičnosti u visokomoralnim sredinama. Takođe, promena tradicijski konzervativnih moralnih normi (koje mogu da budu zasnovane na predrasudama ili tabuima) dokazuje da jake ličnosti mogu svojom visokom etičnošću da menjaju moralnost sredine, kao što vredi i obrnuto.

Univerzalni etički kodeks je potreban etici sporta, kao jednoj od primenjenih etika, radi vrednovanja svih slučajeva i pojava požrtvovanja (do nenamernog samožrtvovanja radi sportskih rezultata) u individualnom amaterskom sportu, u profesionalnom sportu i u ekipnim sportovima.

¹¹ Naučno nisu objašnjeni uzroci samoubistva, ali sa izvesnim stepenom značajne verovatnoće može da se pretpostavi da jedan od uzroka može da bude i neizdrživo velika etička odgovornost kao posledica vrlo strogog ličnog etičkog kodeksa (moralni kodeks, obično, zabranjuje samoubistvo).

Sportisti u amaterskom sportu teže postizanju što boljih i vrednijih sportskih rezultata. To se može shvatiti kao ispunjavanje moralne dužnosti prema sebi, prema sportskoj ekipi, sportskoj organizaciji, sponzoru, ili prema društvenoj zajednici.

Međutim, pošto je savremeni profesionalni sport postao i neka vrsta "privredne delatnosti", događa se da profesionalni sportisti kao svoj cilj prvenstveno imaju novac bez obzira na sportske rezultate, mada su te pojave ponekad povezane. Vrhunski sportski rezultati donose više novaca, ali ponekad to nije slučaj, što zavisi od vrste sporta.

Navijači, pored ostalih svojih ličnih i privatnih razloga, imaju za cilj da održavaju i jačaju tj. podržavaju i podstiču do preteranosti požrtvovanost sportista kako bi oni postizali sve bolje i bolje rezultate – sve do svetskih rekorda, olimpijskih medalja itd. Neodmerena i preterana požrtvovanost sportista često dovodi, nažalost, do njihovih neetičkih ponašanja koja se ogledaju u uzimanju nedozvoljenih sredstva (čak i droga) da bi „prečicom“ došli do slave i društvenih časti i počasti. Preterana požrtvovanost navijača (navijačkih grupa i grupa „spotskih huligana“) nažalost, često dovodi do nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim terenima i oko njih, čime se gubi smisao sporta kao plemenite i društveno vredne aktivnosti.

Dakle, sport čuva i razvija univerzalne čovekove vrednosti kod sportista i navijača, ali, ponekad se sportisti nesportski ponašaju radi toga što se više koncentrišu na uspeh koji donosi novac a manje na etiku sporta, tj. sportsko ponašanje kao viteško nadmetanje radi pobeđe ili boljih sportskih rezultata.

Sportski navijači (gledaoci – kako se tretiraju zakonom) na sportskim priredbama i takmičenjima, a tamo su obavezni zbog toga što bez njih sport gubi svoj smisao, ponekad zaborave svoju ulogu publike i započnu sa svojim neetičkim ponašanjem koja za osnovu mogu da imaju mnoge političke, nacionalne, etničke, verske i druge motive, sve do čistog huliganizma.¹²

Neetičko ponašanje u sportu

Zloupotreba sporta je u zamahu. Za potrebe opravdavanja ili dokazivanja isplativosti olimpijada ili velikih svetskih prvenstava u mnogim zemljama sveta zloupotrebljava se etika sporta ili „sportski duh“ pa se „pomoću sporta kao sredstva“ želi ostvariti prestiž na nekim drugim ne-sportskim poljima, kao što su ekonomija (postizanje konkurentne prednosti nad suparničkim proizvođačima sportske opreme) ili politika (prestiž političkih stranaka metodama dokazivanja svoje privrženosti sportu i sportistima, tj. najopštijim pozitivnim društvenim vrednostima).

„Pitanje borbe protiv nasilja u sportu uređeno je Zakonom o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama. Postoje realni organizacioni, obrazovni i informativni potencijali za sprečavanje nasilja i nedoličnog ponašanja, međutim, ti potencijali nisu institucionalno adekvatno uobličeni niti iskorišćeni. Kao i u drugim segmentima društva osećaju se problemi nastali usled tranzicije. Sa stanovišta ove strategije, problem nasilja u

¹² Nastanak huligana kao aktera i huliganstva kao nacionalističko-teroristički akt, pojavljuju se u Engleskoj početkom šesdesetih godina prošlog veka, a zatim se disperziraju širom Evrope, posebno u Holandiji, Nemačkoj, Belgiji, Italiji i Španiji. Nastanak huliganstva na sportskim priredbama nije slučajna, niti je odvojen od ukupnog društvenog ponašanja. Kao pokret huliganstvo, je postalo jedano od najjačih vrsta uništenja ljudske svesti. Izvor: Nastanak huliganizma u sportu - Sportska publika - Savremeni sport.com Preuzeto 28.05.2012.

U atmosferi sportskog događaja gde su pojedinci (publika-navilači) relativno anonimni i više - manje neorganizovani, pojedinci veoma lako prihvataju negativan obrazac ponašanja i vrlo brzo od navijača "prerastaju" u huligane. Ono što karakteriše huligane jeste to da su oni nasilni sa niskim stepenom tolerancije, destruktivni, skloni uništavanju tuđe imovine (državne - privatne) bez jasnog razloga i bez ikakve koristi za bilo koga. Izvor: Huliganizam u Srbiji - Sportska publika - Savremeni sport.com Preuzeto 28.05.2012.

sportu, ne posmatra se samo kao nasilje navijača, već i kroz pojavne oblike nasilja koji nastaju u odnosima trener-takmičar, trener-roditelj, roditelj-takmičar, roditelj-trener.¹³

Iako je Zakon o sportu na gotovo sveobuhvatan način uredio oblast sporta u Republici Srbiji, usled niza političkih, ekonomskih, pravnih i organizacionih promena do kojih je došlo u proteklim godinama, provođenje tog zakona je neefikasno.

Sportske aktivnosoti (sportske priredbe i sportska takmičenja), od lokalnog, preko nacionalnog i evropskog, do svetskog i olimpijskog nadmetanja, prate, nažalost i negativne pojave. To nisu samo "incidenti u sportu", koji mogu da se opravdavaju preteranim žarom sportske igre i preteranim požrtvovanjem sportista i navijača u sportu, već, sve više postaju pojave koje ugrožavaju čovekovu okolinu i opštu bezbednost društva. U Republici Srbiji je poznat slučaj prebijanja do smrti Brias Tatona navijača francuskog Tuluza. Žrtve sportskih huligana mogu da budu i obični građani i njihova imovina a neretko se oštećuje i čovekova okolina.

Agresivnost je jedna od karakteristika čovekove ličnosti. Relativno je trajna, a iskazuje se primenom nasilnih metoda i sredstava prema drugim ljudima ili prema predmetima i prirodi u nekim situacijama kada treba da se reši neki problem. Individue sklone agresivnom delovanju iskazuju takvo ponašanje, obično, kada su ljute, besne, uvređene ili nepravedno kažnjene prema njihovom shvatanju pravednosti. Međutim, agresivnost sportskih navijača je, iz čista mira, okrenuta prema navijačima suparničkog tima bez ikakvih racionalnih uzroka i motiva. Zbog toga je vrlo teško da se objasni huliganizam u čijoj je osnovi jedna tako plemenita delatnost kao što je sport.

Sportski huliganizam može da se temelji na čovekovom egoizmu¹⁴ ali, nažalost, ponekad on ima uzroke i motive iz oblasti politike ili iz drugih pobuda kao što je nacizam, fašizam, antisemitizam, rasizam, nacionalizam, verski fanatizam itd.

"Autori su se opredelili za termin „huligansko nasilje“ upravo zato da bi uspostavili razliku između huligana i navijača. Smatraju svojim pravom da navijačke grupe koje ispoljavaju ekstremno ponašanje, što redovno uključuje verbalno i fizičko nasilje, nazovu „huliganskim“. Diskutabilno je, pri tom, da li će odluka Ustavnog suda koja se očekuje razrešiti ovu nedoumicu, naročito u okruženju gde se oni koji donose odluke, novinari, „sportski radnici“ i ostali učesnici organizovanja sportskih događaja isuviše često pozivaju na „dvanaestog igrača“.¹⁵

Huligane je potrebno razdvojiti od navijača koji na sportske događaje dolaze isključivo zbog uživanja u sportskom takmičenju ili sudelovanja u postizanju vrhunskih rezultata. Zbog toga su navijači obavezni i vrlo dragoceni za sportiste i timove u realizaciji klupskog i svakog drugog takmičenja, od lokalnog do Olimpijade. S druge strane navijači dobijaju svoj deo zadovoljstva – klupske trofeje i pojedinačne vrhunske sportske rezultate svojih miljenika smatraju svojim uspehom, ostvarivanjem svojih želja, ambicija i sportskih ciljeva, čime nadopunjuju osmišljavanje svog smisla života.

¹³ Na istom mestu.

¹⁴ Egoizam – (lat. ego, ja; fr. egoisme, sebičnost, samoljublje) pojam koji je nastao u teroiji solipsizma, po kojoj – "samo ja prema svojoj svesti znam da postojim, dok sva druga bića postoje samo u mojoj predstavi". U etičkim teorijama, egoizam je princip delovanja sa aspekta sebičnosti, samoživosti i samoljublja. To je delovanje isključivo zasnovano na sopstvenim interesima, bez obzira na opšte interese ili interese drugih individua. Etički egoizam je (nemoralno) ponašanje koje ne uvažava moralni kodeks društvene sredine, a individualni etički kodeks je zasnovan na sumnjivim i sebičnim vrednostima koje nisu u skladu sa opšteprihvaćenim vrednostima društva, a sprovodi se moralno nedozvoljenim metodima i sredstvima i bez obzira na emocije ljudi iz okruženja. Prema psihološkom egoizmu, motivi, kao pokretači delovanja, usmereni su isključivo ka napretku sopstvene ličnosti, po ceni da se "gazi" preko ličnosti drugih.

¹⁵ http://www.bezbednost.org/upload/document/na_putu_prevenicije_nasilja_na_sportskim_priredbama.pdf Preuzeto 2012.05.21.

Požrtvovaniji, strasniji navijači, ili oni ljudi koji su odlučili da smisao svog života grade odabiranjem svrha u vezi sa sportom, često se organizuju kao navijačke grupe sa posebnom etikom ponašanja. U takvim grupama gradi se vertikalna hijerarhijska struktura, slična onoj u vojsci, sa autoritetima svrstanim u kvalitativne nivoe koje članovi grupe treba da dostignu svojim agresivnim stavovima i ponašanjem, često na rubu zakona ili, čak, kriminalnim delovanjem.

Takva ponašanja društvo vidi kao put ka anarhizmu¹⁶, a mladi ljudi, kao šansu da pronađu "sebe" i ostvare svoj smisao života kao "navijač tima", ili, "fan" nekog sportiste, kada već ne vidi bilo kakvu perspektivu da se pokaže na području nauke, umetnosti, filozofije, religije, privrede, politike, sporta, itd.

Korupcija u sportskim klubovima, kod funkcionera pa i sportskih trenera, takođe, pripada području neetičkog ponašanja u sportu. U procesu sportskog treniranja posebno je značajna uloga trenera radi određivanja specifičnih i originalnih metoda i sadržaja treniranja sportista kako bi se postigli vrhunski rezultati. Ponekad, nažalost, oni zloupotrebljavaju svoju ulogu eksperta u predviđanju i dugoročnom planiranju karijere talentovanih sportista kako bi njihovom „prodajom“ na tržištu sporta imali novčanu korist.

Sponzori u sportu, umesto marketinga svoje korporacije i poželjne i društveno odgovorne podrške sportu, često vrše zloupotrebu službe, službenog položaja ili službenih ovlašćenja radi sticanja lične ili porodične koristi, ili koristi za određenu interesnu grupu.

Aksiologija sporta i smisao života

Sportiste i navijače u sportu (sportsku publiku ili gledaoce sportskih priredbi i sportskih takmičenja) dužni smo da vrednujemo kao zrele, odrasle ličnosti koje imaju svoje ljudsko dostojanstvo. Kada su gledaoci maloletne osobe ili deca bez pratnje roditelja, njihovo ponašanje još je više u centru pažnje javnosti i zahtevaju se posebne mere predostrožnosti kako ne bi došlo do ugrožavanja njihovog fizičkog i mentaln og zdravlja ili života.

Kada se kaže da je čovek „ličnost“, to je ona bitna karakteristika čoveka kao ljudskog bića, koja ga razlikuje od svih drugih ljudi, ali ne po tome što je on inače rođenjem od svih drugih ljudi različit, već po tome što je svoju jedinstvenost u svetu izgradio svojim nastojanjima da svrhovito osmisli i ostvari svoje potrebe i želje u životu i odabere samo njemu najvredniji smisao života. Možda zbog težnje svakog čoveka da postane originalna ličnost, u mnogim jezicima sveta termin "smisao" nema množinu. Svaki pojedini čovek može da postane ličnost, ako svojom doslednom i stvaralačkom delatnošću prevazilazi svoj zatečeni položaj u društvenoj sredini time što ga unapređuje i humanizuje.

U etici sporta pojam "ličnost" odnosi se na individuu koja je izgradila svoj karakterističan etički sportski kodeks, koji nije u suprotnosti sa moralom društvene sredine, već ga dosledno održava i progresivno razvija.

Sportisti i navijači u sportu su prvenstveno mladi ljudi koji su još na početku ili su tek stigli do svoje prve „vrednosne orijentacije“. To je relativno stabilna struktura individualnog sistema vrednosti unutar oformljene strukture zrele ličnosti. Ona nastaje kao svesni i podsvesni proizvod

¹⁶ Anarhizam – (grč. anarhia – bezvlašće, prestanak vladavine zakona i autoriteta) je teorija koja polazi od temeljnog stava da u društvu ne treba da postoje bilo kakvi autoriteti. Osnovne postavke ove teorije su: zahtevi za ostvarivanjem apsolutne slobode svake individue oslobođanjem od svake (posebno državne) prinude, makar i upotrebom sile. Najpoznatiji predstavnici teorije anarhizma su: Štiner, Prudon, Bakunjin, Kropotkin. Tolstoj je zagovarao religijski anarhizam prema kojem je moguće da se dosadašnji autoritarni režimi mogu da prevaziđu nenasiljem i razvijanjem hrišćanske ljubavi. Savremene anarhističke teorije (u postmodernizmu) odustaju od rigoroznih zahteva i zadovoljavaju se individualnim revoltom ili masovnim protestima protiv jednodomlja u korist pluralizma mogućnosti.

celokupnog ranijeg životnog iskustva svakog čoveka, određuje hijerarhiju njegovih konkretnih svrha delovanja i teško je podložna promeni (osim u ekstremnim uslovima i okolnostima). Njena funkcija je da bude osnova za uspostavljanje integriteta zrele socijalizovane ličnosti, za izbor varijanti životnog cilja i za ostvarivanje čovekovog smisla života. Nedostatak vrednosne orijentacije pokazatelj je nezrele ličnosti, a drugačije vrednosne orijentacije su mogući uzrok konflikata u društvu.¹⁷

Jedna od vrednosti sporta jeste u tome da doprinese izgrađivanju pozitivne (društveno prihvatljive) vrednosne orijentacije za razliku od onih koji, takođe grade svoju, ali iz aspekta opštih društvenih vrednosti „negativnu vrednosnu orijentaciju“. Kod sportista to su oni koji ne prezaju od nedozvoljenih metoda i sredstava radi postizanja vrhunskih nacionalnih, svetskih, pa i olimpijskih rezultata. Kod navijača to su prepoznatljive navijačke grupe koje sistematski zagovaraju i aktivno provode „sportski huliganizam“ na sportskim terenima i oko njega. Sportski klubovi i sponzori sporta, takođe, koriste nedozvoljene metode i sredstva kako bi ostvarili svoje parcijalne ciljeve koji nemaju veze sa sportom ali imaju sa ogromnim količinama „prljavog novca“. Sportski treneri ponekad zloupotrebljavaju svoj sportski autoritet da učestvuju u prodaji „mladih talenata“ ili „slavnih sportista“ kako bi zaradili na talentu i trudu drugih.

Sportisti i navijači, kao i svi drugi ljudi na svetu, imaju svoj životni cilj ili, smisao života. To je svesno zamišljeni nivo kvaliteta čovekovog individualnog trajanja, koji se postiže usmeravanjem svih njegovih svrhovitih fizičkih, psihičkih i intelektualnih napora. Neki filozofi smatraju da na čoveka više utiču ostvarivanja očekivanih zamišljenih ideja nego događaji koji su se desili u prošlosti (otuda žrtvovanje života za neku ideju ili ideologiju). Određivanje životnog cilja u područjima svesti, samosvesti, uma ili duha razlikuje čoveka od drugih živih bića i kao njegova specifična razlika određuje njegovu suštinu. U raznim fazama života (mladost, zrelo doba i starost) menjaju se varijante životnih ciljeva u zavisnosti od rešavanja bitnih životnih problema ili od ekstremnih uslova i okolnosti (glad, bolest, rat i drugo). Postojanje životnih ciljeva nije samo važno zbog integriteta čovekove ličnosti kao individue, ono je važno i za društvo u kojem se on nalazi zbog toga što je poželjno da svi ljudi procesom socijalizacije dostignu civilizacijski postignut nivo vrednosti konkretne ljudske zajednice i da doprinose njenom daljem progresu.

Pojednostavljeno može da se zaključi da je smisao života realizacija svrha koje svojim smerom (pozitivnim ili negativnim) i redosledom (čovek bira svrhe iz aspekta svoje originalne vrednosne orijentacije) određuje čovekov smisao života koji je različit od svih ljudi na našoj dobroj planeti Zemlji koji su ikada živeli, koji sada žive i koji će živeti u budućnosti. Ovaj zaključak je tačan zbog činjenice da nije moguće u jednosmernom vremenu i promenljivom prostoru realizovati iste svrhe života istim redosledom i sa istim rezultatom na kraju (ostvarenim ili ne ostvarenim smislom života). Zbog toga neki ljudi idu pozitivnim putem smisla a neki negativnim putem besmisla a jedini kriterijum koji postoji za razdvajanje ovih pojava u univerzalne ljudske vrednosti čovečanstva i potrebe, specifične i posebne vrednosti društvene zajednice ili grupe ljudi kojima neka individua pripada.

Ko ima pravo da sportisti ili navijaču kaže da on ide putem smisla ili besmisla života? Kako ukazati mladim ljudima da njihovo nesportsko ponašanje ugrožava njihov vlastiti smisao a da se time ne ugrozi dostojanstvo čovekove ličnosti i njegova privatnost? Kako huliganima na ljudski, dostojanstven način, dokazati da „njihov smisao života ide „smerom ka besmislu života“ a da se, pritom, ne ugroze ljudska prava koja jednako pripadaju svima?

¹⁷ Postoje i naučne teorije koje nestanak davnih civilizacija ne pripisuju spoljašnjoj agresiji, već pogrešnoj opštoj vrednosnoj orijentaciji.

Dostojanstvo¹⁸ jeste jedno od najvažnijih ljudskih prava. Svaki čovek ima jednako pravo na sva dostignuta ljudska prava i na dostojanstvo kao posebnu etičku obavezu čoveka prema sebi i prema drugom čoveku kao čoveku. Iz ovog iskonskog prava razvijala se istorijska težnja ka slobodi kao mogućnosti da svaki čovek može jednako da razvija svoje najbolje sposobnosti ali tako da ne ugrožava druge.

Ugrožavanje drugih je, dakle, univerzalni kriterijum za razgraničavanje između sportskog i nesportskog, kao i etičkog i neetičkog u sportu i oko njega. Ako neetičko ponašanje sportista utiče na neetičko ponašanje navijača, i istovremeno, neetičko ponašanje navijača utiče na neetičko ponašanje klubova i sponzora u sportu, onda svi oni zajedno, realizujući svoje svrhovite delatnosti doprinose rušenju univerzalnih ljudskih vrednosti. Rušeći opšte univerzalne i posebne društvene vrednosti, oštećuju svoju vrednosnu orijentaciju.

Kad sportisti i navijači, svojim stavovima i ponašanjem na sportskim priredbama i takmičenjima ne poštuju univerzalne ljudske vrednosti i posebne pozitivne vrednosti koje se sportom održavaju i razvijaju, time ometaju ili onemogućavaju ostvarivanje pozitivnog smera svog smisla života.

Zaključak

Bez sportskog ponašanja vrhunskih sportista i njihovog odgovornog ponašanje, u duhu etičkog kodeksa sportista nema pravih vrhunskih rezultata, koji imaju nacionalnu reprezentativnost u svetu i predstavljaju uzore mladim generacijama, promovišući rad, upornost, borbenost i poštenje.

Nesportsko i nebezbedno ponašanje sportista i navijača, nažalost, često dovodi do huliganizma i ugrožavanja čovekove okoline i opšte bezbednosti na sportskim terenima i oko njih. Time sport gubi svoj izvorni smisao kao plemenita i društveno vredna aktivnost. Rušenjem izvornih vrednosti sporta do razmera kada one postaju „ne-vrednost“ i nepoželjna pojava iz aspekta etike sporta i kvaliteta života društvene zajednice, ruše se i pozitivne vrednosne orijentacije mladih. Poistovećivanje sa negativnim junacima sporta (nesportskim sportistima i nesportskim navijačima - huliganima) gradi se negativna vrednosna orijentacija koja, u krajnjoj istanci, sprečava svakog čoveka da ostvari zamišljeni smisao života u pravcu univerzalnih vrednosti čovečanstva. Tako zamišljen smisao života može da se, primenom kriterijuma univerzalnih ljudskih vrednosti, okarakterise kao „besmislenost“ ili „gubljenje pozitivnog smera svog smisla života“.

U svemu što činimo, kao sportisti ili kao navijači u sportu, bez obzira da li je to značajno sportsko takmičenje ili nije, uvek moramo da se pitamo: da li našim delovanjem ili nedelovanjem postajemo osoba kakva želimo da budemo. U svim momentima, svaki put kada mislimo, govorimo, donosimo odluku i delujemo ili ne-delujemo na osnovu naše slobodne volje - mi zaista već postojimo kao stara - već izgrađena ličnost nekog nivoa etičnosti i, istovremeno, postajemo neka druga - nova ličnost - manje ili više etična nego što je bila. Odluke koje donosimo sadrže svu našu prošlost u svesti, znanju, volji, emocijama, nadama, željama, idealima itd, ali, istovremeno, naše delovanje iz trenutka u trenutak menja našu

¹⁸ Ljudskih prava ima mnogo, a jedinstveni termin "dostojanstvo" ima samo jedninu. Prema Kantu, dostojanstvo je čovekova apsolutna svrha, to znači da čovek drugog čoveka nikad ne sme da koristi kao sredstvo, nego uvek kao konačnu svrhu. Dostojanstvo je unutrašnja potreba (težnja za ostvarivanjem sopstvenog originalnog smisla života), ali i socijalni zahtev za vrednovanjem i poštovanjem drugih ljudi u njihovoj različitosti. Težnjom ka većem ličnom dostojanstvu i unapređivanjem poštovanja dostojanstva drugih, čovek ispunjava svoj život smislom i pridonosi progresu ljudskog roda. Dostojanstvo pripada svakom živom čoveku, ali i nerođenom i umrlom. Savremene države i međunarodne organizacije čine sve kako bi zaštitile čovekovo dostojanstvo i sprečile njegovo ugrožavanje.

sadašnjost i mi neprestano postajemo nova ličnost. Od kvaliteta naših postupanja prema nama samima i prema drugima zavisi i naša ličnost. Opšte je poznato da su naša dela temelj naše ličnosti, i da je naša ličnost temelj i motiv za naša buduća dela.

Čovekovu etičnost, pa i etiku u sportu, potrebno je, dakle, posmatrati u zahvatu svih njegovih problema, sredstava koja su mu dostupna, metoda koji su mu dopušteni, svrha koje je odabrao ili greškom sledio, i smisla života koji, kao jedinstveni i neponovljivi, teče smerom ostvarivanja ili neostvarivanja njegovih ličnih svrha. Čovek je celina koja se može razumeti samo iz totaliteta sveukupnih civilizacijski dostignutih rezultata (tradicijskih vrednosti svake zajednice ili svake kulture posebno). Iz objektivnog sagledavanja svoje prošlosti i sadašnjeg stanja u kojem je čovek zatečen i zatočen na našoj dobroj planeti Zemlji, mogu da se kreativno izrode mnoge mogućnosti za opstanak u budućnosti, kao dimenziji u kojoj čoveku neprestano izmiče saznavanje njegove suštine i smisla života u kojima je, možda, sakriven i smisao postojanja ljudskog roda. Sport, kao odabrana profesija, amaterski sport ili sport kao rekreacija i razonoda (gledaoci i navijači u sportu) samo su neke od mogućih čovekovih svrha od beskonačno mnogo drugih. Samo od čoveka zavisi da li će redosled, smer i kvalitet ove odabrane svrhe ići smerom smisla ili besmisla njegovog života.

Literatura

1. Frankl, E.V. (1978). *Zašto se niste ubili?* (Uvod u logoterapiju), Zagreb: "Okolo tri ujutro", str. 88.
2. Hegel, G.V.F. (1951). *Filozofija povijesti*, Zagreb: Kultura, str. 39.
3. Jokić, A. (1997). Kantova etika, pohvaljivost postupaka i pojam superarogacije, *Filozofske studije*, br. 29/97. str. 143.
4. Strategija razvoja sporta u Republici Srbiji za period od 2009. do 2013. godine, "Službeni glasnik RS", br. 110/2008 od 2.12.2008.
5. Šušnjić, Đ. (1994). *Dijalog i tolerancija*, Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, str. 29.
6. Zakon o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama, "Službeni glasnik RS", br. 67/2003 i 90/2007. – prečišćen tekst.

Web stranice:

7. www.savremenisport.com, Huliganizam u Srbiji – sportska publika, preuzeto 28.05.2012.
8. www.savremenisport.com, Nastanak huliganizma u sportu – sportska publika, preuzeto 28.05.2012.
9. http://www.bezbednost.org/upload/document/na_putu_prevenicije_nasilja_na_sportskim_priredbama.pdf, preuzeto 20.05.2012.
10. http://www.bezbednost.org/upload/document/na_putu_prevenicije_nasilja_na_sportskim_priredbama.pdf, preuzeto 21.05.2012.
11. <http://www.24sata.rs/sport/vesti/vest/svedani-gadali-golmana-u-golu-zadnjicu/43829.phtml> preuzeto 14.06.2012.
12. <http://www.24sata.rs/sport/vesti/vest/svedani-gadali-golmana-u-golu-zadnjicu/43829.phtml> preuzeto 14.06.2012.
13. <http://www.iza-ogledala.com/tekstovi/5-teorije-i-terapije/221-viktor-frankl-leenje-smislom> preuzeto 30.04.2012.
14. http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/sr_Latn/features/setimes/blogreview/2012/02/04/blog-03